

Hebrew Writers Association in Israel

—
חקר עגנון לאן?

Reviewed Work(s): תודועתו מירקחמ by רזייו לאפר and דקש ושרג, ונגע י"ש

Review by: אברהם הגרני

Source:

Moznaim /

מאזנים

Vol. No. 6 / 1978), pp. 428-429 חשוון תשל"ט נובמבר

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/23878194>

Accessed: 26-04-2018 12:48 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מאזנים.

JSTOR

<http://www.jstor.org>

לוותר, לא להתפשר, להגיד תמיד אמת ואמיתות: על אכזבות ועל יאושים, ושוב על תקוות ועל המשך היצירה. וסופו של ענין, כי גם הוא... מפחד: מפחד בלי-דעת: יש לו מחבואים, יש לו מקלטים, יש לו "סליקים" לכתביו: יש לו סוכני-חרש שלו, ברוסיה ומחוצה לה.

אתה קורא, קורא ואינך יכול לחדול – מעניין ומושך ומרתק, אעפ"י שיש ונדמה לך שאתה כלוא בין כתלי בית-משוגעים, בארץ שהיא ארץ בית-משוגעים, משוגעים מדעת ושלא מדעת. איזה גיהינום! גיהינום בתוך תחום... הספרות. וכמו בגיהינום – כולם אומללים, גם ה"שופטים", גם ה"שוטרים" בגיהינום, אף הנידונים, נידונים גם לפני המשפט שכן המשפט הוא רק האמצעי להתעלות. ואתה תמה ושואל: איך עצמך הוא, א. סולז'ניצין, בשפיונו? הן הוא חי חיי מרירות בלתי-פוסקת: שעה שעה וחששותיה, והיריותיה, התחמקותיה, מחבואיה, סליקה, ויכוחיה וכו' וכו'. הן חייב אדם להיות בעל עצבי ברזל, בעל מוסר בלתי-שכיח, בעל חוזק גופני לא מצוי (ואמנם הוא כזה). והיכן הכוח לשמור על הכשרון, לעמול למענו, להתמיד בלימודים למען יצירתו ואמנותו? קפדנות זאת, קפידה זאת, כמעט ביורוקראטית – לזכור פרטים ופרטי פרטים, לזכור שיחות, ויכוחים, פולמוסים, לאסוף תעודות, צווים, מכתבים וכו' – כדי לצרף ספר פנומנאלי זה, – מדהימים ממש.

תופעה מיוחדת במינה היא וכמעט חידה: היו וישנם אישים בעולם-הרוח דווקא, שאפילו רודנים, חיות-טרף, מנוונים ומנוולים, אינם מעזים לפגוע בהם ולסלקם מן העולם. כך היה לגבי ז. פרויד והרמן ברוך באוסטריה, שהיו לא רק שונאי המשטר הנאצי בגלוי, אלא היו גם לוחמים בגלוי כנגדו, ואעפ"כ – "שמחו" הרודנים להיפטר מהם על ידי "שיחרור", גירוש לחו"ל ובלבד לא להמתים, כדרכם לגבי אויבים בנפש. כך היה בצרפת – לגבי הנרי ברגסון ופול ואלרי, שלא הומתו, ואף לא נכלאו. גם הרודנים צמאי-הדם נרתעו מפני הוד מעלתם של אישים אלה, שכל אחד מהם היה, אפילו לגבי רשעים אכזרים אלה, בחינת Grand Seigneur.

כך היה ברוסיה – לגבי ב. פאסטרנאק. אדרכא, כשהגיעו דברים לאזני סטאלין, כי ב. פאסטרנאק "מודאג" בשל מאסרו של המשורר אוסיפ מאנדלשטאם, "השפיל" הרודן את "כבודו" וטילפן לפאסטרנאק, כדי לשמוע מפיו דעה על ענין זה. סופה של שיחה זאת – היה גילוי נוסף של גסות-רוח כלפי ב. פאסטרנאק, אך לא יותר מזה.

וכך קרה גם עם א. סולז'ניצין, ש"חטא", – ולבסוף... שיחררוהו מבית-הסוהר, ששמו רוסיה הסובייטית.

אברהם הגורני

חקר עגנון – לאן?

ש"י עגנון: מחקרים ותעודות, קובץ, עורכים: גרשון שקד ורפאל ויזר, הוצאת מוסד ביאליק, ירושלים, תשל"ח.

בין עגנון לבין הקורא קם זה כבר חיץ. דורות של פרשנים וחוקרים לימדו אותו כיצד להיגמל מקריאת סיפור מהנה. אף חסכו ממנו את חדות הגילוי של תחבולה זו או אחרת. ואם יעלה בדעתו, חלילה, להתפעל – מוטב לו שיבדוק תחילה אם התפעלות זו תואמת מימצאיה של אסכולה פלונית או אלמו-נית. סוגיה לעצמה היא פרשת הפרסומים מגנזי המחבר המנות, שאינם מיועדים לחוג סגור של חוקרים ומומחים, אלא ניתנים לציבור בשמו של עגנון, אך בליווי מבואות והערות. וכבר נאמרו דברים כדרכונות בענין זה, אם ראוי היה לעשות

את המעשה אם לאו. בין כך ובין כך צפות ועולות כמה שאלות עקרוניות ביחס להמשך החקר, תכליתו ותוצאותיו האפשריות.

צרור אחד של שאלות קשור בקורא הפוטנציאלי. היאך לקרבו ליצירה. מה מטען קודם של ידע ונסיון-קריאה נחוץ לו. אלו חטיבות עגנוניות מבק-שות אלו קוראים. מה בין קוראי עגנון לשעבר לבין קוראים עכשוויים. צרור אחר של שאלות ענינו סיכום תקופה בתולדות ספרותנו וראשיתה של תקופה. באיזו מידה קלם עגנון בהשפעתו הרבה זרמים ספרותיים ובאיזו מידה פתח פתח להתחד-שות. כיצד האפיל על סופרים אחרים בדורו וכיוצא באלו שאלות. ולבסוף: מה ייחודו של הסופר, מה מאפייני יצירתו. אלו משימות נטל על עצמו והצלח להתמודד עמן והיכן נכלם. ומדוע.

שלווה אקדמאית, לכאורה, פרושה על הקובץ החדש הנ"ל, המוקדש לעגנון. גם אם בין פריטי הביבליוגרפיה המובאים בסופו של הספר מובל-עים אילו רמוזים לברקים ולסערות-זוטא שהאירו כמה מהשאלות המוצגות לעיל, הרי דברי ההקדמה

של העורכים בפתיחה מכינים את המעיין לא למהפך אלא להמשך. נדבך נוסף לחקר הגדול והולך.

הואיל והקובץ אינו מבקש לפתוח מהלך חדש בדיון על השאלות שהוצגו לעיל אלא לבסס את המחקר המתמשך – ולא בכיוון מסוים אלא בכיוון נים רבים – קשה להצביע על תרומתו הספציפית בתחום מן התחומים. איגרות הסופר לברנר חושפות אמנם תהליך מסוים. עמידת הסופר המתחיל לפני חברו בעל העמדה בקריית ספר בתחילה ועמידה עצמאית בסיום. אך אין בהן כדי להאיר שלבים מכריעים בשלב הביניים בקאריירה הספרותית העגנונית. עורכי הקובץ מיקמו אותן בשער הראשון בצד סיפורים שכתב עגנון בטרם היה עגנון. האם היה אז, באמת, חשוף להשפעת ברנר? האם פתוח היה לקבל "תיקונים" בשנותיו הראשונות בארץ? קשה לשער. מעניינות דווקא הערות-אגב על סופרים, כגון זו שנכתבה למקרא "מגילת האש" של ביאליק. "אף מקצת חמימות אין בזה. אין חוֹנֵה". הערות אחרות על סופרים כלולות גם באיגרות לש.ז. שוקן בשער השני של הקובץ. כך, למשל: "הוא קובע ש'הזו הוא סופר חשוב ופורה'." ועוד: "הוא עושה רושם של אדם שנתון כלול לענין שלו היינו לכתוב רומאנים וסיפורים". היש לראות בכך מחמאה, ביקורת מסותרת או מידה של זהירות? "רוב דבריו" – מוסיף עגנון – "עוסקים באדם החדש שלאחר המלחמה". האם שבח הוא או גנאי. האם סופר עברי צריך לעסוק, בעיקר, באדם הישן. בהווה של קודם המלחמה. בעולם שהיה ואיננו. האם קיים קשר בין עמדתו כלפי החדש לבין ההתרחקות מברנר והשיבה אל בוטשאטש. יבואו החוקרים ויחוו דעה.

הפואטיקה העגנונית מהווה נושא לעיונו של גרשון שקד במסתו "המאמין הגדול", המוקדשת ל"הכנסת כלה". מה שלוקח את לב הקורא בכתבי-תו של שקד היא המעורבות בטקסט העגנוני. הנאתו הבלתי-אמצעית מתחבולה זו או אחרת. מה שעלול לפגום הוא הביסוס התיאורטי. הנסיון למקם את עגנון במסורות ספרותיות. לשבץ. להחיל. התיאור ריה הספרותית והטקסט הספרותי, דומה, אינם חיים בשלום. עדיין. אמת, הטקסט מורכב מאוד. מתוך חכם. חמקמק. אָל איזו נקודה צריך המחקר לכונן עצמו כדי לראות מעבר למה שראה מבקר מוקדם ונשכח אצל עגנון: תאוות אכילה ושתייה והווייה של ביצה. אך בלי לשעבד, בה כשעה, את הריתמוס העגנוני לתבניות של מעלה ושל מטה. מהו ה"ני" גון" הפנימי. המוזיקה. הטון. אלה אולי חשובים יותר מהברקות המבריק. ממה שמכונה עיבוד מב-

ריק, כציון. ככיתוי להערכה. כמינוח מדעי. קאטאלוגים ממוינים עשויים להציג אינוונטאר של חמרים ולא אופן תימור. האם הדרך אל לב יצירתו של עגנון צריכה לשילוט. השלטים יש שהם מסיחים את הדעת מן העיקר.

דרך התבוננות אחרת, הפעם בפרקי "ספר המדי" נה" שבכרך "סמוך ונראה" מציע א.א. אורבך. הוא מבקש לעמוד על עקרונות העריכה תחילה. כמבוא לקשרי-קשרים פנימיים. אף ש"פרקים של ספר המדינה" ממוקמים בסופו של הכרך יש בהם כדי להאיר הארה חדשה את הסיפורים המובאים לפניו. הם בעל המאמר אינו מעסיק עצמו בתחבולות הספרותיות ובעירטולן אלא מבקש להתחקות על דעות והשקפות. עגנון מתקשה לפסוק חרי-משמעות בסוגיה כה מורכבת שגשמי ורוחני משמשים בה בערבוביה. בעצם סידור הפרקים, ולא רק במסך הגלוי, משתקפים אספקטים שונים בחיי יחיד וציבור. אולם השאלה העיקרית היא כיצד תופס עגנון את בעיית אחריותו של הסופר כלפי קוראיו בהתמודדות עם שאלות השעה. שאלה זו נשארת, במידה רבה, פתוחה.

אם בשער הראשון של הקובץ מובאים דברים שענינם ראשית דרכו של עגנון ובשער השני – עיונים ביצירות הבגרות, הרי בשער השלישי נדון נים נושאים הקשורים בסוף דרכו. שירה וצרעת. זיווג קשה. גרשום שוקן מקדיש עיון למדני למטיב הצרעת עם שהוא מלמד את הקורא העברי אלו מקורות נקנו לו לעגנון כאשכנז. באותה תקופה שבה התרחק, כפי שלמדנו, מסופרי העלייה השנייה ובהם ברנר. המחבר מקדים ואומר שהרומאן "שירה" אינו אלא פראגמנט וספק אם נדע מדוע לא עמד לו לעגנון כוחו לסיים אותו. עיונו מתבסס על הטקסט שבעריכתו בתו אמונה ירון ועל חלקים שלא נכללו בו. הואיל וישנן השערות שונות מדוע לא הביא הסופר את הרומאן לידי גמר, שמא נצרף גם את ההשערה, שדרך חשיפה מעין זו המוצעת על ידי המבקר היא שהרתיעה את הסופר. שמא ה"פתרון" המבריק להיעלמה של שירה לא הניח את דעתו.

בניגוד לקבצים שהופיעו בחיי הסופר, בטרם היתה יצירתו חתומה, מתבקש מקובץ המוקדש ליצירתו עתה מעין סיכום-ביניים. מה השכילה הביקורת לעשות באיתור שאלות יסוד וכמה נכ"שלה. כמה מקורות חדשים שעומדים לרשות החוקר עשויים לקדם שאלות אלו וכיצד. והעיקר: אלו כיוונים ראוי שתינתן עליהם הדעת לעתיד.